

Олександр ЗЕЛЕНЮК,

orcid.org/0000-0002-2170-9559

аспірант кафедри мистецтвознавчої експертизи
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
(Київ, Україна) *zelenyk.oleksandr@ukr.net*

ПОШИРЕННЯ ІДЕОЛОГІЇ БАУГАУЗУ НА ТЕРЕНАХ СХІДНОЇ ЄВРОПИ

За короткий період свого існування (1919-1933 рр.) школа Баугауз пройшла винятковий шлях від принципів експресіонізму до раціоналізму та функціоналізму. Школа сформувала інноваційну систему мистецької освіти. Їй вдалося успішно поєднати образотворче мистецтво та ремесло і це злиття стало застосовуватися у широкому спектрі архітектури, дизайну, живопису, скульптури, кіно, фотографії та інших видів мистецтва. Викладачами та учнями школи керувала спільна мрія про створення досконалішого світу. Баугауз діяв у Веймері, Дессау та Берліні, і в кожному з цих міст відбувався творчий обмін між вчителями та учнями, за яким слідувала різноманітність їх художніх стилів. Усі вони були новаторами, творчими людьми та представляли нову парадигму у художній освіті. Закриття школи в Берліні у квітні 1933 р. нацистським режимом стало відправною точкою для поширення концепцій Баугаузу по всьому світу.

На сьогоднішній час, після того, як минуло більш ніж сторіччя з дня заснування школи, дослідження поширення концепцій та ідей Баугаузу залишаються актуальними. Деякі з цих досліджень присвячені окремим аспектам історії Баугаузу, які не привертали увагу раніше, інші ж розширюють область дослідження та розглядають трансформацію ідей Баугаузу або паралельні з ним прояви. Не менш важливо, що багато з цих досліджень розглядають Баугауз, як експериментальний майданчик для розробки нового способу життя.

В цій статті досліджується поширення ідеології Вищої школи архітектури та дизайну Баугауз на території східної Європи через діяльність колишніх працівників та учнів школи, які були змушені емігрувати після закриття закладу.

Баугауз розглядається як відправна точка для подальшої творчої діяльності архітекторів, митців та дизайнерів. Розглядається діяльність окремих груп викладачів та студентів Баугаузу, які сформувались під час діяльності школи та після її офіційного закриття, і їхній вплив на подальший розвиток та трансформацію ідей Баугаузу. Досліджується інтернаціональний вплив школи на сучасну архітектуру та мистецтво.

Поширення ідеології Баугаузу сформувало основу для інтернаціональної мережі, яка створила умови для глобального дискурсу у сфері архітектури, мистецтва та дизайну.

Ключові слова: Баугауз, Східна Європа, «Червона Бригада», Тель-Авів, «Біле місто».

Oleksandr ZELENYUK,

orcid.org/0000-0002-2170-9559

Postgraduate Student at the Department of Art Expertise
National Academy of Culture and Arts Management
(Kyiv, Ukraine) *zelenyk.oleksandr@ukr.net*

THE SPREAD OF BAUHAUS IDEOLOGY ON THE TERRITORY OF EASTERN EUROPE

During the short period of its existence (1919-1933), the Bauhaus school took an exceptional path from the principles of expressionism to rationalism and functionalism. The school formed an innovative system of art education. She managed to successfully combine visual arts and crafts and this fusion was applied in a wide range of architecture, design, painting, sculpture, film, photography and other art forms. Teachers and students of the school were guided by a common dream of creating a more perfect world. The Bauhaus was active in Weimar, Dessau, and Berlin, and in each of these cities there was a creative exchange between teachers and students, followed by the diversity of their artistic styles. All of them were innovators, creative people and represented a new paradigm in art education. The closure of the school in Berlin in April 1933 by the Nazi regime became the starting point for the spread of Bauhaus concepts throughout the world.

To this day, after more than a century has passed since the founding of the school, studies of the spread of Bauhaus concepts and ideas remain relevant. Some of these studies are devoted to certain aspects of the history of the Bauhaus that have not attracted attention before, while others expand the scope of research and consider the transformation of Bauhaus ideas or parallel manifestations to it. Equally important, many of these studies consider the Bauhaus as an experimental site for the development of a new way of life. This article examines the spread of the ideology of the Bauhaus Higher School of Architecture and Design in Eastern Europe through the activities of former employees and students of the school, who were forced to emigrate after the closure of the institution.

Bauhaus is considered as a starting point for further creative activity of architects, artists and designers.

The activities of separate groups of Bauhaus teachers and students, which were formed during the school's activities and after its official closure, and their influence on the further development and transformation of Bauhaus ideas are considered. The international influence of the school on modern architecture and art is studied.

The spread of the Bauhaus ideology formed the basis for an international network that created the conditions for a global discourse in the field of architecture, art and design.

Key words: Bauhaus, Eastern Europe, «Red Brigade», Tel Aviv, "White City".

Постановка проблеми. Спадщина Баугаузу залишила чималий слід в історії архітектури, дизайну та мистецтва. На теперішній час існує чимало досліджень присвячених історії та поширенню ідеології школи Баугауз як німецької інституції. Деякі проекти розглядали Баугауз в контексті світового впливу, одним із перших таких проявів була міжнародна наукова конференція «Bauhaus Model» яка проходила в Берліні у 2009 р. Через 10 років ініціативу конференції продовжив німецький виставковий проєкт "Bauhaus imaginista", який робить акцент на зв'язках школи з Америкою, Азією та Африкою. Проте основний напрямок досліджень був спрямований на виявлення зв'язків Баугаузу з міжконтинентальним модернізмом та авангардом, його східноєвропейська складова потребує більш ґрунтовного дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Незважаючи на те, що тематика поширення концепцій Баугаузу вже знайшла чимале своє зображення в працях багатьох наукових діячів, питання поширення концепцій та ідеології в окремих регіонах Європи через брак достатньої інформації залишаються актуальними. Зокрема у своїх наукових дослідженнях історик культури, старший науковий співробітник Лейбніц-інституту історії та культури Центральної та Східної Європи (GWZO, Лейпциг) Б. Хок досліджує трансконтинентальні зв'язки Баугаузу з Східною та Центральною Європою, а також розглядає гендерну політику в школі (Hock, 2020: 120).

Т. Флірль – історик та публіцист, науковий радник Товариства Ернеста Травня у Франкфурті-на-Майні у своїх працях розглядає діяльність другого директора Баугаузу в період його перебування в Радянському Союзі (Flierl, 2019). Дослідниця Е. Зач в своїх працях досліджує діяльність єврейських іммігрантів, переважно польського походження, які працювали над архітектурними проєктами в Тель-Авіві (Zach, 2012).

В працях вітчизняних дослідників питання поширення ідеології та спадщини Баугаузу досліджували: С. Прищенко, А. Будник, Н. Литвиненко, С. Мигаль, І. Кодлубай.

Мета статті – дослідити та проаналізувати поширення концепцій Баугаузу на території Східної Європи через діяльність окремих груп та персоналій.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні, тема дослідження школи Баугауз не втрачає своєї актуальності. Зокрема з'являються дослідження, які висвітлюють окремі аспекти історії школи, або розширюють сферу вже досліджених питань. Деякі дослідження шукають зв'язки сучасних

модерністських шкіл з Баугаузом або розглядають схожі паралельні прояви.

Якщо в Німеччині донедавна розглядали Баугауз переважно як німецьку інституцію, то на теперішній час все більше проєктів досліджують інтернаціональний вплив школи на сучасну архітектуру та мистецтво. Відправною точкою таких досліджень можна вважати конференцію «Bauhaus Model» яка відбулась в Берліні у 2009 році. Після цього ініціативу продовжив проєкт німецький «Bauhaus Imaginista», який робить акцент на зв'язках школи з США, Азією та Африкою. На самому ресурсі проєкту зазначають, що розглядають світове поширення ідеологій Баугаузу не в історичному контексті, а як частину інтернаціональних зв'язків, які діяли до приходу націонал-соціалізму та були поновлені після Другої світової війни. Основний акцент цього дослідження робився на виявлення зв'язків Баугаузу з міжконтинентальним модернізмом та авангардом, проте питання східноєвропейської сторони залишається малодослідженим.

Крім поодиноких авторських робіт або кураторських проєктів, метою яких є відстеження наслідування моделі Баугауза в конкретних національних умовах, – угорському (Bajkay, 2011), чеському та словацькому (Abelovský, 1997), югославському (Meštrić, 2012) контекстах – першою спробою розповісти про численних студентів, які прибули до Баугауза зі Східної Європи в якості особливої групи став тематичний номер журналу «Centropa» (Albert, 2003). Однак цей революційний номер «Centropa» був присвячений лише молодим архітекторам, для яких навчання в Баугаузі було початковою точкою їхньої подальшої діяльності, і залишав осторонь усі інші види мистецтва та художньо-проєктної діяльності – як засоби, за допомогою яких школа брала участь у загальному модерністському русі.

Великий ажіотаж, який викликала школа що до кінця 1920-х вплинув на притоки студентів з різних країн та регіонів Європи, більше чвертини студентів закладу були іноземцями зі Швейцарії Австрії, Чехословаччини, Угорщини, Польщі та США.

Відстеження їхнього переміщення в період після закриття Баугаузу, та виконані ними проєкти під час еміграції, вказують про мультикультурний та інтернаціональний вплив школи (Baron 1997).

Дослідження студентів та викладачів Баугаузу зі Східної Європи не тільки закріплює образ школи, як міжнародного закладу, а й розширюють географічні межі впливу Баугаузу, після офіційного закриття школи.

Деякі члени угорської спільноти школи походили міста Печ – вони були першими, хто прибув

до Баугаузу з цього регіону. Печське коло являти собою спільноту німецькомовної творчої молоді, збори якого часто відвідували архітектори Марсель Брейер і Фаркаш Мольнар. Прибувши до Веймара, Ф. Мольнар, разом з Андором Вейнінгером співпрацював з Альфредом Форбатом в Баугаузі, згодом він приєднався до кола митця, архітектора та скульптора Тео ван Дусбурга і заснував групу під назвою «KURI» (пер. з нім. Конструктивне, Утилітарне, Раціональне, Інтернаціональне). В інтерпретації Ф. Мольнара аналітичний процес виглядає так: «Регулярне заміною випадкове. Замість декоративного і виразного ми маємо конструктивне, утилітарне, раціональне, інтернаціональне...» (Monoskop, 2014). На відміну від маніфесту Вальтера Гропіуса 1919 року, група «KURI» робила акцент конструктивізму, який, за їхніми словами, побудує новий динамічний світ з прояснених елементів. Принципи маніфесту «KURI» (опублікованого в Уті, Нові-Сад, грудень 1922 р.) чітко окреслюють певний період у Баугаузі, наприкінці 1922 р., після міжнародної зустрічі конструктивістів у Веймарі, час, коли вплив Тео ван Дусбурга і думка його колеги Вілмоша Хушара була дуже відчутною.

Завдяки популярності, яку отримала виставка Баугауз 1923 року, до школи прибула нова група східноєвропейських студентів. Одним із них був Тібор Вайнер, відданий послідовник Ханнеса Майєра, який розділяв його погляди на соціальне призначення архітектури. Коли Х. Майєр був звільнений з посади директора в Дессау у 1931 році, Вайнер був депортований з Саксонії-Анхальт і разом з Майєром та групою студентів вирушили до Росії (Talesnik, 2016: 165).

Х. Майєр викладав у Радянській архітектурно-будівельній академії. Під час свого перебування в Радянському Союзі він виступав як консультант з міських проектів у Радянському інституті міського та інвестиційного розвитку та створював плани, пов'язані з аспектами розбудови Москви в рамках проекту першої п'ятирічки. Згодом групу Майєра назвали «Червоною бригадою Баухаузу». В Радянському союзі на той час вже знали про школу та розділяли її ідеологію.

Групу зустрічали мітингами пролетарської солідарності, а в Москві та Харкові організовували тематичні виставки робіт студентів Баухаузу. Спочатку «Червона бригада» працювала над проектами для Радянського державного інституту з проектування вищих навчальних закладів, проте через деякий час розійшлась по різним колективам. Німецькі архітектори сповнені ентузіазму, відмовлялись від всіх пільг які їм надавали, та

працювали й мешкали в тих самих умовах що і їхні радянські колеги.

Т. Вайнер в Радянському союзі працював у московському «Міськбудопроекті», а також брав участь у проектуванні та будівництві в масштабах усієї країни – у Баку, Ташкенті та Орську, біля казахстанського кордону. Він зіграв видатну роль в архітектурній історії Чилі: і як керівник відновлення міст Чильян і Консепсьйон, зруйнованих землетрусом 1939 р., і як професор архітектури університету Чилі, де ввів модель навчання, що схожу на модель Баугаузу (Talesnik D., 2016: 160)

У 1948 р. Т. Вайнер повернувся до Угорщини, де було багато роботи для архітекторів у зв'язку з повоєнним відновленням. Зокрема Т. Вайнер керував проектом Дунайвароша, яке було зразковим соціалістичним містом, побудованим навколо сталеливарних цехів Дунайського металургійного комбінату – найбільшого промислового підприємства перших повоєнних років.

Це замовлення корелювало з дипломним проектом Вайнера в Баугаузі –методичним дослідженням «Wohnen im Sozialismus» (пер. нім. Житлові будинки при соціалізмі).

Інша група уродженців Східної Європи, яка поширювала ідеологію та концепцію Баугаузу – польські студенти, переважно єврейського походження.

Серед них були: Ар'є Шарон, Шмуель Месечкін, Едгар Хехт (Хед), Шломо Бернштейн і Ханін Френкель спершу переїхали до Палестини, де як молоді соціалісти-сіоністи, були членами кібуцу (Albert, 2003) після чого вирушили назад до Європи. - У тому числі в Баугаузі в Дессау. Деякі виїхали з Німеччини до інших європейських країн.

Будівельна діяльність сіоністських іммігрантів у Палестині велася в першій третині ХХ ст. переважно в містах Хайфа та Єрусалим. Сучасні квартали створювалися довкола старих міських центрів.

Для новоприбулих, які пройшли навчання в Дессау і розділяли соціалістично-колективістський світогляд, Кібуц був місцем підготовки культурної та соціальної революції. Уявлення Баугауза про колективістську промислову утопію збігалися з мріями єврейських поселенців про громадське сільське життя. Погляди Баугауза на колективне житло, простоту, функціональність та подолання індивідуалізму можна було легко перенести в новий контекст, і такі міста як Тель-Авів, Єрусалим, Хайфа стали полігоном для випробування візіонерських принципів європейського дизайну.

Крім розвитку кібуцного руху на півночі країни, за проектами Муніо Вайнтрауба було збудовано близько 8000 об'єктів по всій Палестині, найважливішим з яких став Кір'ят-Хаїм – передмістя Хайфи. Тут на основі архітектурних принципів Баугауза Вайнтрауб розробив масове якісно спроектоване та доступне житло (Albert, 2003).

Імена цих архітекторів, які провели якусь частину свого життя, створюючи «обличчя» Палестини, яка перебуває під британським мандатом, тією чи іншою мірою відомі – хоч і не настільки, як імена європейських архітекторів, які теж будували в цьому регіоні. Але їхня спадщина все ще потребує подальшого вивчення, якщо розглядати Баугауз як відправну точку для подальшої реалізації творчого потенціалу архітекторів та дизайнерів які інтегрують та розвивають ідеологію Баугаузу в різних частинах світу.

Висновки. В наукових дослідженнях все ще схильні покладатися на імена майстрів і назви шедеврів, попри це, що ексклюзивна природа

такого роду канонів останні десятиліття піддається інтенсивній критиці. Таке прагнення орієнтуватися на творчість кількох «зірок» в окремих напрямках і на найвідоміші їхні проекти маскує інтернаціональну природу Баугаузу, та фактору, що поширення та трансформації ідей школи формує армія «невідомих» архітекторів, дизайнерів та митців, які роблять це так само як і їхні канонізовані колеги.

Досліджуючи поширення ідеології Баугаузу найбільш новаторським аспектом діяльності школи можна вважати те, що школа стала основою транскультурної та інтернаціональної мережі, яка створила умови для глобального дискурсу у сфері архітектури, мистецтва та дизайну. Ця своєрідна мережа, сприяла зближенню центру та периферії, створюючи умови для глобального діалогу, учасники якого могли й не зустрічатись один з одним. Частина цього культурного обміну відбувалася через тексти та зображення, що зрівнювало шанси учасників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Flierl T., Oswald P. (Hg.). Zwischen Anerkennung und Ablehnung. Bauhaus-Rezeption in der Sowjetunion. Hannes Meyer und das Bauhaus. Im Streit der Deutungen. Leipzig: Spector Books OHG, 2019. S. 361–380.
2. Störkuhl B., Rafal M. Nicht nur Bauhaus – Netzwerke der Moderne in Mitteleuropa / Not Just Bauhaus – Networks of Modernity in Central Europe. De Gruyter Oldenbourg. 2020, 400 p.
3. Zach E. The Influence of Bauhaus on Architecture in Early Palestine and Israel URL: <https://www.nytimes.com/2012/03/16/arts/16iht-rartbauhaus16.html> (дата звернення 20.06.2022).
4. Bajkay É. A művészettől az életig - Magyarok a Bauhausban, 2011. 402 s.
5. Abelovský A., Abelovsky J. Das Bauhaus Im Osten. the Slowakische Und Tschechische Avantgarde 1928 – 1939. Verlag: Hatje, Ostfildern-Ruit. 1997, 339 s.
6. Meštrić V., Vinterhalter J., Bauhaus: umrežavanje ideja i prakse. Informatica museologica, Vol. 43 No. 1-4. 2012, P. 52-54.
7. Albert S. Poland. Bauhaus Students. Centropa. Vol. 3. № 1. 2003, P. 46.
8. KURI URL: <https://monoskop.org/KURI> (дата звернення 18.06.2022).
9. Talesnik D. The Itinerant Red Bauhaus, or the Third Emigration. PhD Thesis. Columbia University. New York. 2016, P 160.
10. Barron S. Exiles Emigres: The Flight of European Artists from Hitler. Los Angeles County Museum of Art; First Edition. 1997, 432 p.

REFERENCES

1. Flierl T., Oswald P. (Hg.). Zwischen Anerkennung und Ablehnung. Bauhaus-Rezeption in der Sowjetunion. Hannes Meyer und das Bauhaus. Im Streit der Deutungen. Leipzig: Spector Books OHG, 2019. pp. 361–380 [in German].
2. Störkuhl B., Rafal M. Nicht nur Bauhaus – Netzwerke der Moderne in Mitteleuropa / Not Just Bauhaus – Networks of Modernity in Central Europe. De Gruyter Oldenbourg. 2020, 400 p. [in German].
3. Zach E. The Influence of Bauhaus on Architecture in Early Palestine and Israel URL: <https://www.nytimes.com/2012/03/16/arts/16iht-rartbauhaus16.html> (дата звернення 20.06.2022).
4. Bajkay É. A művészettől az életig - Magyarok a Bauhausban, 2011. 402 p. [in Hungarian].
5. Abelovský A., Abelovsky J. Das Bauhaus Im Osten. the Slowakische Und Tschechische Avantgarde 1928 – 1939. Verlag: Hatje, Ostfildern-Ruit. 1997, 339 p. [in German].
6. Meštrić V., Vinterhalter J., Bauhaus: umrežavanje ideja i prakse. Informatica museologica, Vol. 43 No. 1-4. 2012, pp. 52-54 [in Croatian].
7. Albert S. Poland. Bauhaus Students. Centropa. Vol. 3. № 1. 2003, P. 46.
8. KURI URL: <https://monoskop.org/KURI> (дата звернення 18.06.2022).
9. Talesnik D. The Itinerant Red Bauhaus, or the Third Emigration. PhD Thesis. Columbia University. New York. 2016, P 160.
10. Barron S. Exiles Emigres: The Flight of European Artists from Hitler. Los Angeles County Museum of Art; First Edition. 1997, 432 p.